

РЕЦЕНЗІЇ

ЖИТТЯ У ЛЮБОВІ ДО ЛЮДЕЙ І ПРИРОДИ

Олена Байрак: людина і науковець. Книга-спомин / Упорядник Г. П. Грибан; наукові редактори: В. Г. Бабарика, В. М. Самородов. Полтава: Дивосвіт, 2022. 156 с.+ 8 с. вкл.

3 лютого 2018 року неочікувано трагічно обірвалося життя видатної природодослідниці, докторки біологічних наук, професорки, членкині Ради ботанічних садів і дендропарків України Олени Миколаївни Байрак (7.08.1957 – 3.02.2018). Це стало величезним потрясінням не тільки для її родини, але й друзів, колег, учнів, однодумців. Для тих, кого вона підтримувала, кому допомагала, кого надихала на творчу природоохоронну працю. Страшна втрата порушила плани, що, інколи, продумувалися роками, і стала на заваді реалізації масштабних проєктів. З'явилося відчуття закінчення цілої епохи.

Про це говорили під час поминальних заходів 2018 року і наступних роковин 2019. Постало питання про збереження пам'яті про видатну землячку. Зокрема, науковці Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського створили тематичний фонд природодослідниці, матеріали якого зберігаються у науковому архіві, бібліотеці та фондах. Тематичне зібрання, що нараховує нині понад 800 одиниць, активно популяризується на численних виставках, різноманітних масових заходах.

Ще одним напрямком пошанування видатної природодослідниці стало видання книги-спомину «Олена Байрак: людина і науковець». За словами директорки видавництва «Дивосвіт» Ганни Грибан дане видання є подарунком Олені Миколаївні від авторів, що дозволить вченій вічно жити на його друкованих сторінках.

Вперше про роботу над книгою було озвучено у 2020 році на врученні Премії Полтавської обласної ради імені О. М. Байрак, заснованої у 2019 р. Тоді ж присутнім було продемонстровано первинну структуру видання. На жаль, через брак фінансування перші примірники побачили світ вже у 2022 році. А, дякуючи Антоніні Атонєць, у 2023 році відбувся повноцінний друк та презентація видання. Подія відбулася 7 лютого 2023 року з нагоди п'ятих роковин загибелі Олени Байрак у стінах Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського. До заходу науковці Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського представили виставку «Дитячі роки Олени Байрак: маленькі кроки до великого майбутнього».

У презентованому виданні представлено статті 59 авторів. Це науковці, друзі, колеги та студенти Олени Байрак з різних куточків України.

Вже на першій сторінці видання ми бачимо коротку, але досить містку довідку про Олену Миколаївну Байрак, що дозволяє читачеві отримати інформацію про особистість вченої, її життя та діяльність.

На початку основної частини розміщено звернення від упорядника книги Ганни Грибан, директорки видавництва «Дивосвіт», де вона розповіла про власне спілкування з Оленою Миколаївною, і про те, що саме спонукало її взятися за працю створення цього друкованого меморіалу.

Авторами найбільш об'ємної статті збірника «Життєва палітра Олени Байрак» є її колеги Віктор Самородов, Валерій Буйдін, Світлана Гапон, Лариса Орлова та Наталія Смоляр. Тут читачі знайдуть аналіз наукової, викладацької та науково-популяризаторської діяльності видатної природодослідниці.

Окремо перший науковий керівник Олени Миколаївни доцент кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, кандидат біологічних наук Валерій Буйдін поділився спогадом про її студентські роки («Такі учні – гордість і сенс життя вчителя»).

Логічним продовженням став розділ «Більше ніж учитель», куди ввійшли спогади учнів О. М. Байрак – випускників ПНПУ імені В. Г. Короленка різних років. Так, Тетяна Біляєва розповіла, що завдяки своєму викладачу вона зрозуміла, що навчання може бути цікавим, а правильно розподілений час сприяє не лише засвоєнню знань, але й насичує життя пізнанням і спілкуванням («Учитель, наставник і друг»). Про студентське життя, надзвичайно насичене подіями та дослідженнями, що супроводжували процес пізнання світу, згадали Олег Буйдін («Більше ніж викладач і куратор»), Валентина Буряк («Пам'ять про неї не зітре час»), Василь Гонтар («Жити – не тліти, жити – горіти»), Олександр Ковтун («Спасибі, друже, товаришу, наставник, вчителю!»), Людмила Конюшая та Вероніка Ківва («Завжди в русі, завжди у творчому пошуку»). Серед них особливу увагу привертають спогади Наталії Смоляр («Пам'яті мого наставника і близької людини»), для якої Олена Байрак була, спочатку керівником польової практики з ботаніки, викладачем систематики рослин, керівником студентського вокального гурту «Джерело», а згодом – науковим наставником, завідувачкою кафедри, консультантом, і завжди – одностудентом, натхненницею, подругою, близькою людиною.

Наступний розділ книги-спомину «Жити наповну! Горіти, а не тліти» об'єднав спогади колег, науковців, друзів і соратників. У кожному – свої враження, що поєднуються у загальний образ кваліфікованої вченої, надзвичайно порядної у науці. І це органічно поєднується з портретом авторки та виконавиці пісень, організаторки творчих зустрічей і подорожей у природу.

Про її великий талант познайомити та міцно здружити людей, різних за фахом, світоглядом і віком згадала Тетяна Кириченко («Вона знала, як любити цей світ»). Для Алли Григоренко («Олену Миколаївну я завжди пам'ятатиму»), Якова Дідуха («Наука і пісня...») і Віолетти Зосімової («Вона була як вулкан Етна») Олена Миколаївна була взірцем того, як треба працювати, завжди перебуваючи в активному русі, ведучи за собою у пошуках нового. Світлана Гапон («І біль, і жаль залишила ти нам...») була знайома з О. М. Байрак ще з студентських років, але особливо відзначила щирість, доброзичливість, компетентність у спілкуванні з нею під час роботи на кафедрі ботаніки ПНПУ ім. В. Г. Короленка.

Особливо вирізняються дописи науковців природоохоронних установ, із якими Олена Миколаївна активно співпрацювала: Олександр Вікирчак («Пам'яті Олени Миколаївни Байрак»), Іван Косенко («У «Софіївці» її добре знали і шанували»), Віктор Сіренко («Таких, як вона, – одиниці»), Ігор Чіков («З часом її все більше не вистачає»), Наталія Чувікіна («Спогади про світлу людину»), Михайло Шкільнюк («Життя, присвячене природі»), Микола Штогрин («Історія однієї дружби»), Юрій Клименко («О дай, судьба, чотири колеса...»), Тетяна Козак («Перлина ніжна наша»). Науковці характеризували О. М. Байрак як надзвичайно кваліфікованого вченого, організатора наукових заходів із дружним спілкуванням, що широко підтримувала колег, відзначала їх роботу, популяризувала природні об'єкти, скрізь була на своєму місці. У даних спогадах прослідковується історичні аспекти дослідження природно-заповідних об'єктів України та участь Олени Миколаївни в їх

збереженні. Зокрема, у дописі Віктора Сіренка можна дізнатися про витоки запровадження в Україні Дня степу та роль Олени Байрак у збереженні степових ландшафтів.

Наукові інтереси поєднали Олену Миколаївну з фахівцями різних галузей. Про співпрацю з талановитою науковицею та творчою особистістю у своїх дописах згадують Людмила Любінська («Крізь призму років»), Віра Мазурок («Надійний друг, ніжний лірик, талановита в усьому жінка»), Вікторія Почерняєва («Комета, що пронеслася через моє життя»), Любомир Царик («Місія любити природу і людей»), Маріанна Подольхова («Дякуємо долі за те, що звела нас»), Ганна Козельська («Дивовижні орхідеї заповідної Полтавщини»), Олександр Телик («Збережи, де стоїш, де живеш»), Зінаїда та Валентин Чернявські («Дякую тобі за все»). Співпраця науковців вилилася не лише у спільні наукові дослідження, а у творчі заходи та подальшу міцну дружбу.

Фото 1. Учасники презентації книги-спомину «Олена Байрак: людина і науковець». Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І.П. Котляревського. 7 лютого 2023 р.

Визначальне місце у житті Олени Миколаївни займали природоохоронні об'єкти Полтавщини. Навіть, працюючи за межами області, вона підтримувала з науковцями області тісний зв'язок, знаходила час на дослідження природних багатств краю, активно збагачувала колекції заповідних об'єктів, проводила семінари та конференції на базі установ. Про плідну творчу співпрацю у своїх спогадах із задоволенням згадують Валентина та Павло Бабарики («Добрий геній Криворудського парку»), Степан Бобир («Вона любила природу, людей і життя»), Володимир Красовський («Найкращий дарунок – наукова книга»), Роман Федько («Спогади ятять серце і зігрівають душу»), Роман Сендзюк і Тамара Тимошенко («Уміла запалити серця»), Іван Шевель («Намалюй мені степ...»), Алла Черногуз («Життя – це мить...»), Володимир Ярошенко («Природа – це храм»).

Справжньою відродою для Олени Байрак був дендропарк «Івушка» (с. Омельник Кременчуцького району), ініціатором створення якого була природодослідниця. Саме тут «в шелесті листя продовжує звучати музика її Душі». Про нерозривний зв'язок вченої з дендропарком згадують Геннадій Демьохін («Музика її душі»), Анатолій Пасько («Корисних справ її не злічити») та Анна та Ігор Велички («Наука і творчість – сенс її життя»). Багато авторів згадують свої приїзди до цього парку.

У кінці книги подано інформацію про заходи вшанування пам'яті Олени Байрак в улюбленому парку: висадження Алеї пам'яті та плани на перейменування дендропарку «Івушка» в «Парк Олени Байрак».

У 2019 році було засновано Премію Полтавської обласної ради імені О. М. Байрак, присудження якої вже двічі відбувалося на подвір'ї Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. На останніх сторінках видання вміщений перелік лауреатів Премії 2020 і 2021 років.

Таким чином, презентоване видання охоплює як широкий спектр напрямів науково-дослідної та природоохоронної діяльності Олени Байрак, так і сторінки її творчого життя. Також тут розкриваються сторінки історії природоохоронного руху та заповідної справи в Україні. Перевагою книги є багатий ілюстративний матеріал – понад 250 світлин з особистого архіву Олени Миколаївни та з архівів авторів статей.

Книга розрахована на науковців, природознавців, близьких та знайомих нашої землячки, а також людей, які лише чули про Олену Миколаївну. Друкована праця, маючи високий рівень емоційного забарвлення, легка у читанні, насичена життєвими подіями та переживаннями, тому буде цікава пересічним читачам різного віку та кола інтересів. Книга інформативна, насичена, яскрава, така, якою було життя нашої землячки, та є гідним увічненням її пам'яті.

Щира вдячність усім, хто долучився до створення цього видання.

*Наталія Кузьменко,
Олена Шиян*